

ANALOGIE PRAHA/STŘEDOČESKO A BERLÍN/BRANIBORSKO

Zvláštní povaha vztahů mezi národními metropolemi a jejich užším nebo širším zázemím má historickou povahu. Postupem času, jak metropole získávaly na stále větším významu v národním kontextu, význam jejich zázemí klesal a měnil se často v přímé protiklady politické, ekonomické, administrativní, sídelní, sociální, kulturní a jiné. Pokud jde o hlavní město **Prahu**, její význam a protiklad vzrostl již po první světové válce, kdy se stala hlavním městem Československa. Postavení **Paříže** ve srovnání s jejím zázemím v Ile-de-France nabylo na významu v souvislosti s procesem industrializace již v 19. století. Berlín a jeho braniborské zázemí se stávalo kontroverzní již za císařského Německa. **Vídeň** a její vztah k Dolnímu Rakousku byl trochu podobný jako tomu bylo v českých zemích od 19. století.

Vztahy mezi hlavními městy a jejich zázemím nabývají nové podoby po druhé světové válce a zvláště po vzniku koncepce **Evropy regionů**, jejímž cílem je ekonomické a sociální vyrovnávání územních a administrativních jednotek na různé hladině jejich významu z pohledu národního, ale i mezinárodního. Uvedená koncepce je prováděna některými paradoxními přístupy, mezi něž patří návrhy na **administrativní sloučení** hlavního města země s jeho zázemím. Takové návrhy byly několikrát proklamovány v Německu po jeho znovusjednocení v říjnu 1990, ale také u nás při projednávání nového územního uspořádání po roce 1989. Zajímavá je situace v Rakousku, kde Vídeň jako sídlo vlastní zemské vlády, ale i vlády Dolního Rakouska, přestala být jeho hlavním městem, když se jím nedávno stal **Svatý Hypolit** (Sankt Pölten).

Poměr hlavního města k jeho zázemí je předmětem úvah vystupujících v různé intenzitě na politickou nebo ekonomickou scéně většinou v souvislosti s hledáním lepšího nebo optimálního systému řízení na nejvyšší územní úrovni a úrovni na nižších stupních. To je i současný případ České republiky a Spolkové republiky Německo. Náš příspěvek byl vyvolán vypracováním závažného dokumentu **Územní plán velkého územního celku Pražského regionu**, který má široce založenou koncepci propojení území, obyvatelstva, ekonomiky a kultury hlavního města Prahy s jeho zázemím, tvořeným

okresy Beroun, Kladno, Kolín, Mělník, Nymburk, Praha-východ a Praha-západ. Shodou okolností je stejná problematika znovu řešena v Německu analýzami vztahu obnovy funkce hlavního města znovusjednoceného státu Berlína k jeho zázemí v Braniborsku jako problém **Berlín/Brandenburg**¹⁾. Pokusme se z obou dokumentů najít paralely, analogie.

Materiál o územním plánu velkého územního celku Pražského regionu vychází ze zhodnocení Pražského (metropolitního) regionu jako **sídelní entity** v národním a nadnárodním měřítku. **Pražský metropolitní region** (PMR) je v obou směrech hodnocen jako nadstandardní a geografická poloha Prahy včetně její funkce je určujícím faktorem pro další potenciální rozvoj nejen v hranicích České republiky, ale také ve středoevropském prostoru, zejména v etapě členství republiky v Evropské unii. Její výhodná poloha v Evropě - na několika evropských osách (např. Kodaň - Berlín - Praha - Vídeň - Budapešť nebo Berlín - Hannover - Frankfurt n.Mohaniem - Stuttgart - Mnichov - Vídeň - Bratislava - Krakov - Wrocław), zajišťuje hlavnímu městu České republiky a také celému PMR trvale významné místo v sídelní struktuře Evropy. Materiál zdůrazňuje kromě všeobecných předností, jakým je funkce hlavního města, některá lokální specifika, jako je přitažlivost pro zahraniční investory nejen z důvodu její polohy v Evropě, ale také z důvodu vyspělé ekonomiky, jako je její přitažlivost turistická a kulturní, a to přes řadu negativních jevů, které se zde vyskytují, jako je vyšší kriminalita nebo nižší úroveň služeb, byrokracie apod.

Pro další úspěšný rozvoj PMR mluví již existující vazby Prahy nejen na její bezprostřední zázemí, ale i vazby na další oblasti Středočeského kraje, některé okresy jihočeské, severočeské, západočeské a východočeské. Materiál sleduje dosavadní populační vývoj regionu, pracovní příležitosti, tzv. ekonomický agregát a sílu finančního sektoru, a srovnává je s celostátními ukazateli, z něhož vychází region úspěšně. Analýza vnitřní diferenciací PMR z hlediska významu jeho jednotlivých středisek, z hlediska regionalizace a typologie vyznívá v kladné hodnocení jeho potenciálu i v tomto směru. Sídelní strukturu

hodnotí materiál jako **stabilní** a za takovou ji považuje i ve výhledu do roku 2015, který je horizontem úvah dokumentu.

Materiál je velmi optimistický pokud jde o očekávaný populační vývoj regionu. Kromě hl. m. Prahy, u níž se počítá se **snížením** dnešního, resp. cenzálního počtu (1 193 270, resp. 1 214 174 obyvatel) do roku 2015 na 1 150 000, u jejího metropolitního zázemí se předpokládá zvýšení ze 492 117 bydlících zde k 1.1.1999 na 546 800 v roce 2015. Tak by měl PMR demograficky vzrůst z 1 685 387 obyvatel k 1.1.1999 na 1 696 800 obyvatel v roce 2015. Nikde se však neříká, odkud se očekávají tyto přírůstky, které by měly nahradit ztráty, které zde budou vznikat především vysokými přirozenými úbytky populace PMR.

Vazby mezi hl. m. Prahou a jeho zázemím, které je součástí PMR, ale i ostatních okresů Středočeského kraje, vyplývají z rozdílů ve struktuře obyvatelstva obou území. Týká se jak profesní struktury obyvatelstva, tak jeho vzdělání, ale i dalších charakteristik včetně národnostního nebo náboženského složení, jak je známe z jiných pramenů, např. sčítání lidu. Příměstské okresy, ale také vzdálenější zázemí, jsou klasickými noclehárnami tisíců ekonomicky činných osob bydlících na periferii hlavního města. Dojíždějí do práce, ale také za zásobováním nebo kulturou umožňují hustá dopravní síť města s propojením s příměstskou dopravou, zčásti reprezentovaná přímo integrovanou hromadnou dopravou, ale nyní stále častěji i dopravou individuální. Nejbližší okresy - Praha-východ, Praha-západ a Kladno jsou od roku 1992 cílem vystěhování části pražských obyvatel do těchto okresů a aktivní saldo stěhování mezi Prahou a těmito okresy soustavně roste²⁾.

Analýzy Terplanu ukazují, že na území PMR je hlavní město dnes jediným územím, které v letech 1996-1998 mělo migrační **atraktivitu** a aktivní salda stěhování z „pracovních důvodů“. Proti tomu všechny okresy Středočeského kraje vykázaly v tomto směru **migrační úbytky**. Proti tomu Praha vykazovala z roku na rok rostoucí vyšší záporná salda stěhování z „bytových důvodů“, kdežto naopak všechny okresy Středočeského kraje měly

z bytových důvodů migrační přírůstky. Příčiny těchto protikladů byly hlavně sociální, nikoli nerovnováha bytového trhu.

Praha je zázemím svého nejbližšího a vzdálenějšího okruhu především pro obyvatele aktivní v *terciární sféře* národní ekonomiky. Je zázemím pro získávání vyššího vzdělání a je zázemím *kulturním*. Na území PMR neexistuje kromě většího města **Kladna** další podobně velké sídelní středisko, avšak ani Kladno nemá výrazný nadokresní význam. Všechny okresy nejen PMR, ale i Středočeského kraje tíhnou částí svých aktivit do Prahy. Nemůže se zřejmě vyskytnout žádný konkurent pro změnu sídla středočeských orgánů mimo Prahu, jako tomu bylo nedávno v Rakousku, kde orgány Dolních Rakous našly nové sídlo ve Svatém Hypolitu (Sankt Pölten). Nezpochybnitelnou administrativní samostatnost hl.m. Prahy potvrdil i poslední ústavní zákon č. 347/1998 Sb. o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, i když i zde v předběžných jednáních taková možnost byla navrhována.

Studie o vazbách **Berlína a Braniborska** analyzuje situaci a vztahy obou samostatných zemí z hlediska jejich vybavenosti ekonomické, vybavenosti vyšším školstvím, vybaveností infrastruktury a dalšími atributy. Vyplývá z ní snaha vyzdvihnout *svébytnost Braniborska* a hledat vazby, které by neohrozily jeho administrativní samostatnost, o níž se vždy znovu - a nyní opětovně - začíná na některých místech pochybovat. Uznává se, že Berlín je - a bude - podstatněji vždy lépe vybaven administrativně i ekonomicky než Braniborská marka, avšak hustá síť železniční a silniční dopravy umožňuje vzájemnou výměnu ekonomicky činných obyvatel bez nutnosti zásadních strukturálních změn berlínského zázemí. Také Berlín, podobně jako Praha, ztrácí část svého obyvatelstva migrací ve prospěch svého zázemí, které se tím revitalizuje a umožňuje vznik podniků a závodů v berlínském zázemí. Klade se přitom důraz na vznikání malých a středně velkých závodů a podniků a na obnovu, resp. opětovný vznik „střední vrstvy obyvatelstva“. Tento proces se u Prahy „verbis expresis“ nezdůrazňuje, i když se i na to myslí.

U nové organizace osídlení, o němž se v Německu hovoří jako o doplňujícím a nedramatickém, se dokazuje postupujícím procesem *suburbanizace*, tj. převodem části ekonomických aktivit z hlavního

města do jeho zázemí, provázení i přesuny části obyvatelstva. Také tento proces je stejný jako je tomu u Prahy, u níž jde o novou podobu rozmístění závodů a podniků mimo město s částečným *vy sídl ováním* hlavního města a dekoncentrací osídlení, jak ukazují výsledky migrační statistiky po roce 1989. Ve studii o vztahu **Berlín/Braniborsko** se zdůrazňuje pozitivní proces *reindustrializace* obou území, kde Berlín je cílem nejen alokace podnikání v terciární sféře, ale i v sektorech sekundární sféry. V případě Prahy tomu tak není. Výrobní aktivity se z ní vytěšňují ve prospěch posilování terciární sféry a služeb, zčásti i *kvartéru*. Ten je i v případě středočeské oblasti zdůrazňován jako přínos pro zvýšení pracovních příležitostí v okresech středních Čech jako právem významný, a to díky přírodnímu bohatství i nejbližšího pražského okolí. *Rekreační možnosti* poskytované obcemi větší části středočeské oblasti převyšují nesporně možnosti berlínského zázemí a posilování této funkce může být jednou z cest *revitalizace* většiny území Středočeského kraje.

Berlínsko-braniborská studie se zabývá i problematikou nového „sociálního pořádku“, jímž se rozumí sociální vyváženost a cesty k jejímu dosažení ve smyslu vyrovnávání regionálních rozdílů vnitrostátních, ale i v hranicích Evropské unie. „Via facti“ půjde analogicky zřejmě i o zajištění podobných sociálně vyrovnávacích procesů i v případě *pražsko-středočeském*. K tomu by měl přispět i proces vyrovnávání vzdělanostní úrovně obyvatelstva metropole a periférie, a to v obou případech, tedy Česka i Německa. Německé studie územního plánování vyzdvihují v posledních letech zvláště potřebu realizace programu „Wirtschaft und Wissenschaft“. Zde naše země zaostává a podobné podněty by měly být i pro nás *impulsem*. Na zmíněný program navazuje v německé studii už zmíněná snaha *revitalizace průmyslu*, a to jak v Berlíně, tak v Braniborsku. Také zde není v Česku dosud jasná koncepce dlouhodobého rozvoje národní ekonomiky, tím méně z hlediska územního, která by byla adekvátní našim předpokladům. V tomto směru chybí jakákoli cenná „vize“, byť střednědobá. Možná to souvisí i s chyběním „vize“ politické.

Nezávisle na uvedeném materiálu o vztazích Berlín-Braniborsko a jakousi doplňující studií o Berlíně a jejím zázemí je

i studie **H. Nußla** v rakouské revui Raum³⁾. Autor se v ní zaměřuje vedle významného procesu suburbanizace Berlína na vznik, fungování a význam „parků“ pro oživení místní a suburbánní ekonomiky v jeho okolí, což má význam při řešení celkové problematiky relativně vysoké nezaměstnanosti v Německu, postihující zejména města. V tom smyslu hovoří o „rekonstrukci“ regionu **Berlín/Braniborsko**, která by mj. přispěla i k odstranění důsledků nevyváženosti ekonomiky z doby existence Německé demokratické republiky, existující ve zcela odlišných nejen politických, ale především ekonomických podmínkách než tomu bylo ve Spolkové republice Německo, a jejichž fungování v „nových zemích“ již téměř deset let nemůže vyrovnat a s fungováním příslušných struktur ve „starých zemích“ působí negativně jak na životní úroveň „starých“ a „nových zemí“, ale má dopad i na obtíže při vyrovnávání „sociální“ vyváženosti obou oblastí. Podle **Nußla** je proto hlavním úkolem vyrovnat se s „dědictvím NDR“ ve sjednoceném Německu.

Porovnání situace dvou středoevropských metropolitních regionů - Pražsko/Středočeského a Berlínsko/Braniborského - není podle mého názoru bez užítu.

I když podmínky soužití obou metropolí a jejich zázemí jsou částečně odlišné, jde vždy o stejné problémy. *Supremace metropole* by neměla udusit aktivity její periférie, ale naopak využít všeho přínosného z těchto ekonomických oblastí, které mohou posílit význam metropole, ale tím i význam jejího zázemí. Střední Čechy mohou mít svou vlastní identitu, odlišnou přirozeně od hlavního města, a mohou po svém identitu hlavního města i posilovat. Totéž však může platit také o vztazích ostatních velkých měst České republiky - Brna, Ostravy a Plzně - a jejich zázemí. Studie těchto vztahů a návrhy vzešlé z jejich analýz by obohatily jak teoretickou, tak i praktickou stránku vazebních problémů a spolupráce místních metropolí s jejich zázemím.

Alois Andrlé

Poznámky:

- 1) Die Hauptregion am Beginn eines neuen Jahr hunderts. In: *IRS aktuell*, No 26, Januar 2000, 15.
- 2) Viz Vývoj obyvatelstva hl. m. Prahy a Středočeského kraje 1991-1998, Praha 2000. Vydal Terplan a.s.
- 3) H. Nußl: An den Rändern der deutschen Hauptstadt. In: *Raum*, No 36, 1999, s.42-43.